

بررسی تاثیر بیمه محصولات کشاورزی بر رعایت اصول فنی و بهداشتی تولید (مطالعه موردی دامداری‌های صنعتی و باغ‌های سیب)

آزاده فلسفیان^۱ و سیدکمال واعظی^۲

چکیده

بیمه‌ی محصولات کشاورزی یک سیاست حمایتی قلمداد می‌گردد و علاوه بر نقشی که در کاهش اثرات منفی ریسک در واحدهای کشاورزی دارد، با اتخاذ تصمیمات و استفاده از ابزارهای خاص می‌تواند بیمه‌گذاران را به سمت بهبود مدیریت و رعایت بیشتر اصول فنی و بهداشتی سوق دهد. در این راستا، تحقیق حاضر به بررسی میزان اثرگذاری بیمه در رعایت اصول فنی، بهداشتی و مدیریتی در واحدهای دام صنعتی استان خراسان و باغ‌های سیب شهرستان دماوند پرداخته است. بدین منظور، با تکمیل پرسش‌نامه از این واحدهای تولیدی، اقدام به تحلیل‌های آماری شده است. نتایج تحقیق نشان داد که در دامداری‌های صنعتی، بیمه بر رعایت اکثر اصول فنی از لحاظ آماری تاثیر معنی‌داری دارد، در حالی که تاثیرگذاری بیمه در رعایت اصول فنی در باغ‌های سیب، در هیچ یک از موارد از لحاظ آماری معنی‌دار نبوده است. علاوه بر این، تاثیرگذاری بیمه در واحدهای دام صنعتی کمتر از ۲۰۰ راس و باغ‌های سیب کوچک‌تر از ۳ هکتار در مقایسه با واحدهای بزرگ‌تر، نمود بیشتری داشته است.

واژگان کلیدی: اصول فنی و بهداشتی تولید، باغ‌های سیب، بیمه، دام صنعتی.

falsafian@iaut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۸۸/۱۰/۲۳

تاریخ پذیرش: ۸۹/۷/۱۶

۱- عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز (نگارنده‌ی مسئول)

۲- استادیار وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری

مقدمه

بیمه‌ی محصولات کشاورزی علاوه بر نقشی که در کاهش اثرات منفی ریسک در واحدهای کشاورزی دارد، می‌تواند در مدیر واحد تولیدی انگیزه‌ی بهبود وضعیت مدیریتی و رعایت بیشتر نکات فنی در فرایند تولید را نیز ایجاد نماید (۸ و ۱۱). رعایت نکردن نکات فنی زمینه را برای بروز و یا تشدید خسارت‌های ناشی از حوادث طبیعی مستعد ساخته و میزان غرامت‌های پرداختی از سوی بیمه‌گر را افزایش می‌دهد (۱۱). در کشور ایران صندوق بیمه‌ی محصولات کشاورزی تنها نهاد بیمه‌گر محصولات کشاورزی است که تاکنون عمدتاً نقش ایجاد فرهنگ بیمه و در راستای آن حمایت از کشاورزان و دامپروران را بر عهده داشته است، به‌طوری‌که حتی در رابطه با برخی از محصولات نقش آن صرفاً حمایتی بوده است (۴).

در حال حاضر صندوق بیمه‌ی محصولات کشاورزی با استفاده از سه ابزار الزام و اجبار بیمه‌گذار، حذف امتیازات و کاهش غرامت متعلقه و تشویق بیمه‌گذار، بیمه‌گذاران را به سمت رعایت نکات فنی و بهداشتی در فرایند تولید و پرورش محصولات کشاورزی و دامپروری هدایت می‌کند (۱، ۲ و ۳). بیمه‌گر می‌تواند با الزام بیمه‌گذار به ارایه‌ی مدارک و انجام کارهایی که به‌عنوان پیش شرط عقد قرارداد بیمه هستند، او را در هدایت به سمت مدیریت صحیح واحد خود کمک نماید. از جمله مواردی که در حال حاضر در صندوق بیمه‌ی محصولات کشاورزی به‌عنوان ابزار الزام و اجبار در بیمه‌ی دام صنعتی استفاده می‌شود، ارایه‌ی گواهی از سوی سازمان دامپزشکی مبنی بر

انجام واکسیناسیون علیه بیماری‌های خاص مانند تب‌برفکی از سوی بیمه‌گذار پیش از عقد قرارداد بیمه می‌باشد. همچنین، وادار کردن بیمه‌گذار به تهیه‌ی شناسنامه‌ی باغ، دام، طیور و زراعت بر حسب مورد، پروانه‌ی بهداشتی معتبر، کارت ثبت مشخصات و دفتر روزانه‌ی دام‌ها از جمله این ابزارها می‌باشند.

در مواردی که بخشی از خسارات وارده به واحد کشاورزی را بتوان ناشی از مدیریت ضعیف و رعایت نکردن اصول فنی و بهداشتی دانست، در هنگام پرداخت غرامت درصدی از کل غرامت متعلقه کاسته و مابقی به بیمه‌گذار تعلق می‌گیرد (۱ و ۳). بدین ترتیب ضمن کاستن هزینه‌های ناشی از مخاطرات اخلاقی، آگاهی مدیریت واحد در بهبود هر چه بیشتر وضعیت مدیریتی و یادگیری نکاتی که در افزایش سود نهایی واحد مؤثر هستند، افزایش می‌یابد.

ابزار دیگری که می‌تواند تا حدودی در کاهش احتمال وقوع مخاطرات اخلاقی و در مقابل افزایش تمایل بیمه‌گذار به رعایت هر چه بیشتر نکات فنی و اصول بهداشتی به‌کار رود، تشویق بیمه‌گذار برای حرکت به این سمت می‌باشد. از جمله مواردی که هم‌اکنون بیمه‌ی محصولات کشاورزی از این ابزار برای آنها استفاده می‌کند، تخفیف در مبلغ حق بیمه برای دوره‌های بعد در صورت عدم پرداخت غرامت می‌باشد. علاوه بر آن، در بیمه‌ی دام صنعتی و بیمه‌ی دام‌های اصیل واحدهای سنتی بهداشتی، در صورتی‌که دامداری یک و دو سال از بیماری‌های سل و بروسلوز پاک باشد (با ارایه‌ی گواهی از دامپزشکی) به ترتیب به میزان ۲/۵ الی ۵ درصد از کل حق بیمه برای

دوره‌ی بعد تخفیف داده می‌شود (۲).

با توجه به آنچه که گذشت، سؤال این است که به‌کارگیری ابزارهای یادشده از سوی صندوق بیمه‌ی محصولات کشاورزی، تا چه حدی توانسته است در راستای بهبود رفتاری مدیریتی بیمه‌گذاران حرکت نماید. دیدگاه کشاورزان بیمه‌گذار در خصوص این مسأله چیست و آیا آنها نیز به این نتیجه رسیده‌اند که بیمه در راستای تشویق بیمه‌گذاران به مدیریت بهینه حرکت نموده است. از این رو، هدف اصلی مطالعه‌ی حاضر، کنکاش در این باره و پاسخ‌دهی به این سوالات مطرح شده می‌باشد.

پیش از این نیز برخی از محققان تلاش نموده‌اند که در این خصوص بررسی‌هایی داشته باشند. به‌عنوان مثال، منصوریان (۶) در مطالعه‌ی به بررسی بیمه‌ی واحدهای بومی و آمیخته و واحدهای دام صنعتی در استان خراسان پرداخته است. نتایج حاصله نشان داد که از نظر دامداران، بیشترین تاثیر بیمه بر افزایش کنترل بیماری‌ها، افزایش امنیت روانی و حذف دام‌های کم بازده بوده است. نجفی (۷) در مطالعه‌ی ضمن ارزیابی مالی و تعیین عوامل خطر بیمه‌ی دام صنعتی در استان‌های خراسان، اصفهان، مازندران، کرمانشاه، نحوه‌ی تاثیرگذاری بیمه بر بهبود مدیریت و افزایش تولید بهره‌برداران دام صنعتی را مورد توجه قرار داده است. ایشان نشان داد که از نظر بیمه‌شدگان استفاده از خدمات بیمه، عمدتاً در زمینه‌ی انجام مراقبت‌های بهداشتی بیشتر و حذف دام‌های نازا و کم بهره موثر واقع شده است. سنجابی و همکاران (۵) در تحقیقی برای تعیین عوامل ریسک‌پذیر در گاو‌داری‌های سنتی و

بررسی عوامل موثر در رضایت‌مندی بیمه‌گذاران، میزان تاثیر بیمه را در استمرار تولید، افزایش تعداد دام و افزایش آگاهی و مدیریت مورد ارزیابی قرار داده‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که ۴۸/۷ درصد از گاو‌داران به نقش بیمه در استمرار و افزایش تولید معتقد بوده‌اند. نقش بیمه در افزایش آگاهی، مدیریت و نیز افزایش سطح تولید به ترتیب ۴۸/۳ و ۳۵/۶ درصد اعلام شده است. در عوض ۶۰ درصد گاو‌داران معتقد بوده‌اند که بیمه در افزایش تعداد دام آنها نقشی نداشته است.

هدف اصلی مطالعه‌ی حاضر بررسی میزان تاثیرگذاری بیمه بر رعایت نکات فنی تولید در باغ‌های سیب شهرستان دماوند و دامداری‌های صنعتی استان خراسان می‌باشد. در این خصوص، اصول فنی، مدیریتی و بهداشتی تولید محصول در واحدهای دام صنعتی و باغ‌های سیب که بیمه می‌تواند بر رعایت آنها از جانب (به ترتیب) دامدار و باغدار تاثیرگذار باشد، شناسایی می‌گردند.

مواد و روش‌ها

بیمه‌ی محصولات کشاورزی می‌تواند با به‌کارگیری ابزارهای اجباری، تشویقی و حذف امتیازات و کاهش میزان غرامت متعلقه زمینه‌های لازم را جهت اعمال و رعایت اصول فنی تولید در واحدهای کشاورزی فراهم آورد. در ادامه، نحوه‌ی استفاده‌ی بیمه از هر یک از این ابزارها به تفکیک در واحدهای دام صنعتی و باغ‌های سیب بیان می‌گردد.

الف - واحدهای دام صنعتی

براساس شرایط و روش اجرای بیمه‌ی دام صنعتی در کشور، هر سه ابزار فوق را می‌توان به

ب - واحدهای باغ سیب

پوشش بیمه‌ای باغ‌های سیب از ده سالگی اصله‌ها که شروع باردهی اقتصادی آنها می‌باشد، انجام می‌گیرد و لذا عملاً معیارهایی چون نوع رقم پایه، فاصله‌ی کاشت اصله‌ها، سیستم کاشت درختان و دیگر انواع اصله‌های موجود در باغ، غیرقابل تغییر می‌باشند. بر همین اساس، عوامل تحت پوشش بیمه‌ی باغ‌های سیب نیز تنها عوامل قهری شامل سیل، زلزله، تگرگ، سرمای بهاره، طوفان، برف سنگین و باران‌های بی‌موقع زمان تلقیح را در بر می‌گیرد که خارج از کنترل مدیر واحد می‌باشند. در مجموع می‌توان بیان نمود که در بیمه‌ی باغ‌های سیب فقط از ابزار حذف امتیازات و کاهش میزان غرامت متعلقه استفاده می‌شود. مطابق ماده‌ی ۸ شرایط عمومی بیمه‌ی باغ‌های سیب، صندوق بیمه حق دارد در صورتی که مسایل تکنیکی و به‌زراعی از طرف بیمه‌گذار رعایت نگردد، مراتب را در پرداخت غرامت مربوطه ملحوظ نظر قرار دهد، زیرا ضعف مدیریت بیمه‌گذار در کاهش تولید تاثیر گذار است (۱).

مطابق مطالب یاد شده، در مطالعه‌ی حاضر، ابتدا مجموعه‌ی عوامل فنی، مدیریتی و بهداشتی که بیمه در واحدهای دامداری‌های صنعتی (جدول ۱) و باغ‌های سیب (جدول ۶) می‌تواند در رعایت آنها تاثیرگذار باشند، شناسایی و تعیین گردیدند. سپس، به منظور ارزیابی عملکرد بیمه در این خصوص، پرسش‌نامه‌های جداگانه‌ای برای دامداری‌های صنعتی استان خراسان و باغ‌های سیب شهرستان دماوند طراحی شدند. در ادامه این پرسش‌نامه‌ها از طریق پیمایش میدانی با

شرح زیر بیان نمود (۲ و ۳):

۱- ابزارهای اجباری بیمه‌گر می‌تواند با الزام بیمه‌گذار به ارزیابی مدارکی که به عنوان پیش شرط عقد قرارداد بیمه (تبصره‌های ۱ و ۲) هستند و نیز وادار کردن بیمه‌گذار به تهیه‌ی شناسنامه‌ی دام و کارت ثبت مشخصات و دفتر روزانه دام‌ها، در هدایت بیمه‌گذار به سمت مدیریت صحیح واحد کمک نماید.

۲- مواردی از بیمه‌ی دام صنعتی را می‌توان در قالب ابزار تشویقی عنوان نمود که می‌تواند مربوط به مسایل حق بیمه و غرامت (تبصره ۱ و ۲) بیمه‌ی دام صنعتی باشد.

۳- حذف امتیازات و کاهش میزان غرامت متعلقه در مواردی که بخشی از خسارات وارده به واحد کشاورزی را بتوان ناشی از مدیریت ضعیف و رعایت نکردن اصول فنی و بهداشتی دانست. بر این اساس، در هنگام پرداخت غرامت، درصدی از کل غرامت متعلقه کاسته شده و مابقی آن به بیمه‌گذار تعلق می‌گیرد.^۳

۱- تبصره ۱: بیماری‌های سل و بروسلوز در صورت ارزیابی گواهی از سازمان دامپزشکی مبنی بر پاک بودن گله طی دو دوره پیش از بیمه نمودن دام‌ها تحت پوشش بیمه می‌باشد. تبصره ۲: بیماری‌های عفونی واکسن‌دار تب برفکی، شاربن، شاربن علامتی، پاستورلوز، لپتوسپیروز، هاری و تیلریوز در صورت ارزیابی گواهی انجام واکسیناسیون از سازمان دامپزشکی تحت پوشش بیمه می‌باشد.

۲- تبصره ۱: در صورتی که دامداری از مدیریت خوبی برخوردار بوده و در طول یک دوره‌ی بیمه‌ای غرامتی دریافت نکرده باشد، در صورت تمدید بیمه به میزان ۵ درصد در کل مبلغ حق بیمه مشمول تخفیف می‌گردد. تبصره ۲: در صورتی که دامداری حداقل یک‌سال از بیماری‌های سل و بروسلوز پاک باشد (با ارزیابی گواهی از دامپزشکی) به میزان ۲/۵ درصد از کل حق بیمه تخفیف داده می‌شود و اگر دامداری دو سال متوالی از بیماری‌های سل و بروسلوز پاک باشد (با ارزیابی گواهی از دامپزشکی) به میزان ۵ درصد از کل حق بیمه تخفیف داده می‌شود.

۳- در بیمه‌ی دام صنعتی عوامل سوی مدیریت، عدم مایه‌کوبی صحیح و به‌موقع بیماری‌های واکسن‌دار مواردی هستند که جزو استثنائات خطرات تحت پوشش می‌باشند. بدین ترتیب در صورتی که خسارت حاصله از ناحیه‌ی موارد فوق شناسایی شود، غرامت به آن تعلق نمی‌گیرد.

اصول فنی در واحدهای کوچک بیشتر بوده یا این که در واحدهای بزرگ تر موفقیت بیشتری داشته است.

نتایج و بحث

نتایج حاصل از تحقیق برای هر یک از واحدهای دام صنعتی و باغ‌های سیب به‌طور جداگانه مورد تحلیل قرار گرفته است که به ترتیب بیان می‌گردند.

الف- نتایج مربوط به دامداری‌های

صنعتی

نتایج بررسی تاثیرگذاری بیمه بر رعایت اصول فنی، مدیریتی و بهداشتی تولید در دامداری‌های صنعتی استان خراسان در جدول (۱) گزارش شده است. مطابق این جدول، دامداران نظرات بسیار متفاوتی در رابطه با وضعیت تأثیرگذاری بیمه بر هر یک از موارد فوق ارایه کرده‌اند. در عین حال، نکته‌ی قابل تأمل این است که همواره تعداد قابل ملاحظه‌ای از دامداران نقش بیمه را در موارد مختلف موثر می‌دانند. به‌طوری که در مجموع، حداقل ۶۵/۳ درصد و حداکثر ۹۳/۹ درصد از آنان بر موثر بودن بیمه در این موارد تاکید دارند.

مراجعه به واحدهای بیمه شده‌ی دام صنعتی در استان خراسان و سیب‌کاران شهرستان دماوند تکمیل گردید. بدین منظور، براساس فرمول کوکران (۹)، ۲۰۰ نمونه از لیست واحدهای بیمه‌شده‌ی باغ‌های سیب انتخاب و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، اطلاعات گردآوری گردید که ۲۳ پرسش‌نامه به علت ناقص بودن حذف گردیدند. در مورد دام‌های صنعتی، کل ۵۵ واحد بیمه شده در سطح استان مورد سرشماری واقع شد که ۶ پرسش‌نامه به علت ناقص بودن کنار گذاشته شدند. البته بخشی از آمار و اطلاعات مورد نیاز از طریق مراجعه به مدیریت بانک کشاورزی استان‌های تهران و خراسان، وزارت جهاد کشاورزی و نیز صندوق بیمه‌ی محصولات کشاورزی کشور جمع‌آوری گردید. در نهایت، با بهره‌گیری از تکنیک‌های آمار توصیفی و استنباطی اقدام به تجزیه و تحلیل داده‌ها شد. البته سعی گردیده است تا اندازه‌ی مقیاس تولید در توزیع تأثیرگذاری بیمه بر رعایت اصول فنی در دامداری‌ها و باغ‌های سیب کوچک و بزرگ مورد سنجش قرار گیرد. این مساله از این جهت حایز اهمیت است که نشان می‌دهد موفقیت بیمه در تشویق بیمه‌گذاران برای رعایت

جدول ۱- بررسی تاثیرگذاری بیمه بر اصول فنی، مدیریتی و بهداشتی در واحدهای دام صنعتی استان خراسان

اصول فنی، مدیریتی و بهداشتی تولید		تأثیرگذار		بی تأثیر		بدون پاسخ	
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
۴۶	۹۳/۹	۲	۴/۱	۱	۲/۰	۱	۲/۰
حذف دام‌های نازا و کم بهره							
۴۵	۹۱/۸	۳	۶/۲	۱	۲/۰	۱	۲/۰
تهیه کارت ثبت مشخصات و دفتر روزانه‌ی دام‌ها							
۴۴	۸۹/۸	۴	۸/۲	۱	۲/۰	۱	۲/۰
برنامه‌ی منظم واکسیناسیون							
۴۴	۸۹/۸	۴	۸/۲	۱	۲/۰	۱	۲/۰
برنامه‌ی شناسایی در پیشگیری از ورم پستان							
۴۲	۸۵/۷	۴	۸/۲	۳	۶/۱	۳	۶/۱
حذف راحت‌تر دام‌های مبتلا به مشکلات پستانی							
۴۳	۸۷/۸	۵	۱۰/۲	۱	۲/۰	۱	۲/۰
تهیه‌ی شناسنامه‌ی دام							
۴۱	۸۳/۷	۶	۱۲/۲	۲	۴/۱	۲	۴/۱
حذف دام‌های بیش از ۸ سال							
۳۷	۷۵/۶	۶	۱۲/۲	۶	۱۲/۲	۶	۱۲/۲
کاهش میزان بیماری یون و تب برفکی در گله							
۴۱	۸۳/۷	۷	۱۴/۳	۱	۲/۰	۱	۲/۰
کودبرداری مرتب							
۳۸	۷۷/۶	۷	۱۴/۲	۴	۸/۲	۴	۸/۲
وجود حوضچه سم							
۳۹	۷۹/۶	۸	۱۶/۳	۲	۴/۱	۲	۴/۱
استفاده مستمر از دامپزشک و کارشناس دامپرووری							
۳۸	۷۷/۶	۸	۱۶/۳	۳	۶/۱	۳	۶/۱
رعایت بیشتر بهداشت در سالن‌های شیردوشی							
۳۸	۷۷/۵	۹	۱۸/۴	۲	۴/۱	۲	۴/۱
رعایت بیشتر مسایل بهداشتی و ضدعفونی جایگاه‌ها							
۳۷	۷۵/۵	۱۰	۲۰/۴	۲	۴/۱	۲	۴/۱
رسیدن به فاصله‌ی مناسب گوساله زایی							
۳۵	۷۱/۴	۱۰	۲۰/۴	۴	۸/۲	۴	۸/۲
وجود زایشگاه و درمانگاه تمیز و مجهز							
۳۴	۶۹/۴	۱۰	۲۰/۴	۵	۱۰/۲	۵	۱۰/۲
کاهش بیماری سل و بروسلوز							
۳۶	۷۳/۵	۱۱	۲۲/۴	۲	۴/۱	۲	۴/۱
تفکیک جایگاه‌ها و رعایت مساحت‌های مورد نیاز							
۳۴	۶۹/۴	۱۱	۲۲/۴	۴	۸/۲	۴	۸/۲
رکود گیری مستمر و مرتب شیر							
۳۶	۷۳/۵	۱۲	۲۴/۵	۱	۲/۰	۱	۲/۰
ممانعت از ورود افراد و اتومبیل‌های متفرقه							
۳۳	۶۷/۳	۱۲	۲۴/۵	۴	۸/۲	۴	۸/۲
مبارزه‌ی انگلی مستمر							
۳۴	۶۹/۰	۱۴	۲۸/۶	۱	۲/۰	۱	۲/۰
وجود کشیک شبانه							
۳۴	۶۹/۰	۱۴	۲۸/۶	۱	۲/۰	۱	۲/۰
به‌سازی و نوسازی جایگاه و تاسیسات							
۳۲	۶۵/۳	۱۵	۳۰/۶	۲	۴/۱	۲	۴/۱
حذف تلیسه‌های مبتلا به مشکلات دستگاه تناسلی							
۳۳	۶۷/۳	۱۶	۳۲/۷	۰	۰/۰	۰	۰/۰
استفاده از روش تلقیح مصنوعی							
۳۳	۶۷/۳	۱۶	۳۲/۷	۰	۰/۰	۰	۰/۰
بهبود جیره‌ی غذایی دام بر اساس جداول استاندارد							

دامدارانی که بر بی‌تأثیر بودن بیمه در این موارد تاکید دارند، از ۴/۱ درصد تا ۳۲/۷ درصد تغییر می‌کند. به‌عبارت دیگر حداکثر ۳۳ درصد از دامداران، بیمه را در رعایت نکات فنی، مدیریتی و بهداشتی در واحدهای دام‌صنعتی غیرمؤثر می‌دانند.

اما مسأله‌ی حایز اهمیت این است که آیا بین نظرات مختلف، مبنی بر تأثیرگذاری یا بی‌تأثیر بودن بیمه در هر یک از موارد فوق، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. بررسی این موضوع از آن جهت مهم است که اگر تفاوت بین دو دیدگاه مختلف در هر یک از این موارد معنی‌دار نباشد، نمی‌توان با قاطعیت بر مؤثر بودن بیمه در آن موارد تاکید نمود. بالعکس، در شرایطی که تفاوت بین دیدگاه‌های مختلف معنی‌دار باشد، بر حسب این که کدام یک از این دیدگاه‌ها فراوانی بیشتری دارند، با قاطعیت بر بی‌تأثیر یا تأثیرگذار بودن بیمه در آن مورد تاکید می‌گردد. برای دستیابی به این هدف از آزمون ناپارامتری کای^۱ استفاده شده است. مقدار آماره‌ی آزمون برابر با ۱۶/۳ به‌دست آمد که در سطح یک درصد از لحاظ آماری معنی‌دار می‌باشد. در نتیجه، تفاوت بین دو دیدگاه مبنی بر تأثیرگذار و بی‌تأثیر بودن بیمه در مورد تمامی موارد از لحاظ آماری معنی‌دار می‌باشد. با توجه به فراوانی دیدگاه‌های موافق مبنی بر مؤثر بودن بیمه، می‌توان بیان نمود که بیمه در رعایت اصول فنی، مدیریتی و بهداشتی تعریف شده برای دامداری‌های صنعتی استان خراسان مؤثر بوده است.

در رابطه با مورد حذف دام‌های نازا و کم‌ بهره و مورد تهیه کارت مثبت مشخصات و دفتر روزانه‌ی دام‌ها، بیش از ۹۰ درصد از دامداران نقش بیمه را مؤثر تلقی می‌نمایند. علاوه بر این، بیش از ۸۰ درصد از دامداران، نقش بیمه را در برنامه‌ی منظم واکسیناسیون، برنامه‌ی شناسایی در پیش‌گیری از ورم پستان، حذف راحت‌تر دام‌های مبتلا به مشکلات پستانی، تهیه‌ی شناسنامه‌ی دام، حذف دام‌های بیش از ۸ سال و کود برداری مرتب مؤثر می‌دانند. بیش از ۷۰ درصد از آنان نیز تاکید دارند که بیمه غیر از موارد فوق در کاهش میزان بیماری یون و تب برفکی در گله، وجود حوضچه‌ی سم، استفاده‌ی مستمر از دامپزشک و کارشناس دامپروری، رعایت بیشتر بهداشت در سالن‌های شیردوشی، رعایت بیشتر مسایل بهداشتی و ضدعفونی جایگاه‌ها، رسیدن به فاصله‌ی مناسب گوساله‌زایی، وجود زایشگاه و درمانگاه تمیز و مجهز و ممانعت از ورود افراد و اتومبیل‌های متفرقه مؤثر بوده است. موارد کاهش بیماری سل و بروسلوز، رکوردگیری مستمر و مرتب شیر، مبارزه‌ی انگلی مستمر، وجود کشیک شبانه، به‌سازی و نوسازی جایگاه و تاسیسات، حذف تلیسه‌های مبتلا به مشکلات دستگاه تناسلی، استفاده از روش تلقیح مصنوعی و بهبود جیره‌ی غذایی دام بر اساس جداول استاندارد نیز نظر مثبت بیش از ۶۵ درصد دامداران را مبنی بر مؤثر بودن بیمه در این موارد در بر می‌گیرد.

بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت که در کمترین مورد، باز هم ۶۵ درصد از دامداران بر مؤثر بودن بیمه اجماع دارند. در مقابل تعداد

۱- Chi-square test

پستان و حذف دام‌های نازا و کم بهره تاکید کامل دارند. در رابطه با موارد برنامه‌ی منظم واکسیناسیون، کاهش میزان بیماری یون و تب برفکی در گله، حذف راحت‌تر دام‌های مبتلا به مشکلات پستانی و رسیدن به فاصله‌ی مناسب گوساله زایی، بیمه‌گذاران دارای ۲۰۰ تا ۷۰۰ رأس دام بیش از سایر بیمه‌گذاران نقش بیمه را موثر تلقی نموده‌اند. اما آنچه که در مجموع می‌توان بیان نمود این است که در اکثریت موارد، تاثیرگذاری بیمه در واحدهای کمتر از ۲۰۰ رأس نسبت به واحدهای بین ۲۰۰ تا ۷۰۰ رأس و بیش از ۷۰۰ رأس، بیشتر بوده است. به عبارت دیگر در بسیاری از موارد، بیمه‌گذارانی که دارای واحدهای کمتر از ۲۰۰ رأس دام هستند، بیش از بیمه‌گذاران واحدهای بزرگ‌تر بر نقش بیمه در رعایت اصول فنی تاکید دارند و یا به عبارتی، نقش بیمه در واحدهای کوچک‌تر نسبت به واحدهای بزرگ‌تر نمود بیشتری داشته است.

شاید این مساله را بتوان ناشی از این دانست که واحدهای بزرگ‌تر نسبت به واحدهای کوچک‌تر معمولاً از مدیریت بهتری برخوردار می‌باشند و بنابراین قبل از این که بیمه آنها را به رعایت اصول فنی ترغیب نماید، مدیران این واحدها این اصول را رعایت می‌کنند.

همچنین، میزان تاثیرگذاری بیمه بر رعایت اصول فنی، مدیریتی و بهداشتی در قالب طیف لیکرد به صورت سطوح تاثیرگذاری کم، متوسط و زیاد مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که عموماً میزان اثرگذاری در سطح خیلی زیاد ارزیابی شده است؛ به طوری که نظرات مبنی بر سطح تاثیرگذاری زیاد، در دامنه‌ی حداقل ۲۲/۷ درصد در رابطه با تفکیک جایگاه‌ها و رعایت مساحت‌های مورد نیاز و حداکثر ۸۱/۱ درصد در رابطه با تهیه‌ی شناسنامه‌ی دام در تغییر است. این یافته بیش از پیش، بر نقش موثر بیمه در بهبود کمی و کیفی مدیریت واحدهای دام صنعتی تاکید دارد.

در ادامه، به منظور بررسی چگونگی اثرگذاری مقیاس تولیدی واحدهای بیمه شده بر رعایت اصول فنی، نحوه‌ی توزیع تاثیرگذاری بیمه در سه مقیاس کمتر از ۲۰۰ رأس، بین ۲۰۰ تا ۷۰۰ رأس و بیش از ۷۰۰ رأس مدنظر قرار گرفت^۱.

نتایج حاصل از این بررسی در جدول (۲) فراهم آمده است. بر اساس این جدول، تمام بیمه‌گذاران واحدهای بیش از ۷۰۰ رأس، بر نقش موثر بیمه در رعایت ۴ مورد: تهیه‌ی شناسنامه‌ی دام، تهیه‌ی کارت ثبت مشخصات و دفتر روزانه‌ی دام‌ها، برنامه‌ی شناسایی در پیشگیری از ورم

۱- مقیاس تقسیم‌بندی دامداری‌ها و باغ‌های سیب، براساس نظرات کارشناسان صندوق بیمه‌ی محصولات کشاورزی انتخاب شده است.

جدول ۲- تاثیر گذاری بیمه بر رعایت اصول فنی در دامداری های مختلف (واحد: درصد)

ترکیب دامداری (راس)			اصول فنی
بیش از ۷۰۰	بین ۲۰۰ تا ۷۰۰	کمتر از ۲۰۰	
۸۳/۳	۹۴/۱	۹۲/۰	برنامه‌ی شناسایی در پیشگیری از ورم پستان
۸۳/۳	۶۸/۸	۹۱/۷	رعایت بیشتر بهداشت در سالن‌های شیردوشی
۱۰۰/۰	۹۴/۱	۹۶/۰	حذف دام‌های نازا و کم بهره
۸۳/۳	۱۰۰/۰	۸۷/۵	حذف راحت‌تر دام‌های مبتلا به مشکلات پستانی
۸۳/۳	۸۲/۴	۸۸/۰	کود برداری مرتب
۳۳/۳	۷۰/۶	۸۸/۰	ممانعت از ورود افراد و اتومبیل‌های متفرقه
۶۶/۷	۷۳/۳	۷۹/۲	رکودگیری مستمر و مرتب شیر
۸۳/۳	۸۲/۴	۹۱/۷	حذف دام‌های بیش از ۸ سال
۴۳/۳	۶۸/۷	۷۶/۰	حذف تلیسه‌های مبتلا به مشکلات دستگاه تناسلی
۳۳/۳	۶۴/۷	۷۶/۹	استفاده از روش تلقیح مصنوعی
۶۶/۷	۶۲/۵	۹۶/۰	رعایت بیشتر مسایل بهداشتی و ضدعفونی جایگاه‌ها
۸۳/۳	۵۶/۳	۹۱/۳	وجود زایشگاه و درمانگاه تمیز و مجهز
۵۰/۰	۷۰/۶	۷۶/۰	وجود کشیک شبانه
۶۶/۷	۷۳/۳	۹۵/۸	وجود حوضچه‌ی سم
۸۰/۰	۶۸/۸	۷۵/۰	مبارزه‌ی انگلی مستمر
۶۶/۷	۸۱/۳	۸۰/۰	رسیدن به فاصله‌ی مناسب گوساله زایی
۵۰/۰	۶۴/۶	۸۰/۰	به‌سازی و نوسازی جایگاه و تاسیسات
۳۳/۳	۷۰/۶	۷۳/۱	بهبود جیره‌ی غذایی دام بر اساس جداول استاندارد
۶۶/۷	۶۲/۵	۸۸/۰	تفکیک جایگاه‌ها و رعایت مساحت‌های مورد نیاز

شده است.

همانطور که از این جدول بر می‌آید، ۲۶/۵ درصد از دامداران نقش بیمه را در کاهش مرگ و میر گوساله‌های تحت پوشش بی‌تأثیر تلقی نموده‌اند. در مقابل ۷۰/۵ درصد از آنها نقش بیمه را تأثیرگذار تلقی کرده‌اند که از این تعداد، ۱۴/۳ درصد میزان این تأثیرگذاری را کم، ۱۸/۴ درصد متوسط و ۳۰/۶ درصد زیاد دانسته‌اند. همچنین، ۹۱/۷ درصد از دامداران اذعان دارند که بیمه توانسته است اطمینان خاطر از کاهش زیان را در فرآیند تولید آنها فراهم آورد که این امر موجب کاهش درجه ریسک‌گریزی دامداران و همچنین استمرار تولید می‌گردد.

ب- نتایج مربوط به باغ‌های سیب

از آنجایی که بیمه در باغ‌های سیب تنها با استفاده از ابزار حذف امتیازات و کاهش غرامت متعلقه، مدیریت این واحدها را به سمت رعایت اصول فنی و مدیریتی سوق می‌دهد، در این تحقیق، ۱۳ مورد از اصول فنی تولید به‌عنوان موارد بالقوه‌ی تأثیرپذیر از بیمه در باغ‌های سیب مدنظر قرار گرفتند. نتایج بررسی میزان اثرگذاری بیمه بر رعایت این اصول در باغ‌های سیب در جدول (۶) گزارش شده است.

نتایج حاصله (جدول ۶) بیانگر آن است که بیمه‌ی تولید، در بیش از ۸۰ درصد از باغ‌های سیب، تأثیری در رعایت اصول فنی تولید نداشته است. به‌طوری‌که در مورد انجام پیوند سرشاخه‌کاری هیچ‌گونه تأثیری نداشته است. بیشترین تأثیرگذاری بیمه در رعایت اصول فنی تولید در باغ‌های سیب، مربوط به اصلاح سیستم

همچنین، از بیمه شدگان دام صنعتی در رابطه با تأثیر بیمه بر استمرار تولید، افزایش دام، افزایش آگاهی و رعایت اصول استاندارد تولید نظرسنجی صورت گرفت که نتایج آن در جدول (۳) آمده است. نتایج نشان می‌دهد که بیش از ۵۳ درصد از دامداران، بر تأثیر بیمه در رعایت اصول استاندارد تأکید داشته‌اند. ملاحظه می‌شود بیمه شدگان دام صنعتی رعایت اصول استاندارد تولید را یکی از نتایج و آثار بیمه تلقی می‌نمایند؛ به‌طوری‌که در پاسخ به این که آیا به طور عام بیمه در بهبود مدیریت دامداری‌های صنعتی تأثیر داشته است، بیش از ۸۵ درصد از دامداران با نظر مثبت بر این مسأله تأکید داشته‌اند.

صرفنظر از تأثیرگذاری بیمه بر رعایت اصول

فنی، مدیریتی و بهداشتی و به‌طور کلی بهبود مدیریت در واحدهای دام صنعتی، بیمه می‌تواند در موارد دیگری از قبیل ترغیب بیمه‌گذار به ارتباط با سازمان‌های متولی و نیز اطلاع‌رسانی سریع در هنگام شیوع بیماری‌های اپیدمی نیز تأثیرگذار باشد. این مسأله در تحلیل حاضر نیز مورد بررسی قرار گرفته است که نتایج آن در جدول (۴) مشاهده می‌شود.

مطابق این جدول، ۵۱ درصد از دامداران نقش بیمه را در ارتباط با سازمان‌های متولی، زیاد تلقی کرده و ۳۸/۸ درصد نیز به نقش زیاد بیمه در اطلاع‌رسانی سریع هنگام شیوع بیماری‌های اپیدمی تأکید دارند.

در بخش دیگر تحلیل نقش بیمه در کاهش مرگ و میر گوساله‌های تحت پوشش و نیز اطمینان خاطر از کاهش زیان مورد بررسی قرار گرفته است که نتایج آن در جدول (۵) منعکس

بر اساس توصیه‌های کارشناسی برای بیمه‌شدگان فراهم آورد. به‌طور کلی، میزان عدم تاثیرگذاری بیمه در رعایت اصول فنی، حداقل ۸۱/۸ درصد و حداکثر ۹۴/۸ درصد بوده است. آنچه که در مجموع می‌توان بیان کرد این است که باغداران سبب نقش بیمه را در رعایت اصول فنی بسیار ناچیز تلقی می‌نمایند.

آبیاری از حالت سنتی به آبیاری تحت فشار می‌باشد که این عمل در ۱۴/۳ درصد از باغ‌های سبب اتفاق افتاده است. همچنین، ملاحظه می‌گردد که در بیش از ۹۰ درصد از باغ‌های سبب شهرستان دماوند، بیمه نتوانسته است موجبات استفاده از کنترل تلفیقی و بیولوژیکی با آفات و بیماری‌ها و شناسایی نوع سم و زمان سم‌پاشی

جدول ۳- چگونگی تأثیرگذاری بیمه بر موارد مختلف در دامداری‌های صنعتی

درصد	فراوانی*	نظر بیمه شدگان
۳۲/۶۵	۱۶	استمرار تولید
۸/۱۶	۴	افزایش دام
۳۶/۷۳	۱۸	افزایش آگاهی
۵۳/۰۶	۲۶	رعایت اصول استاندارد تولید
۲۲/۴۵	۱۱	سایر
۲/۰۴	۱	بدون پاسخ

* براساس تعداد پاسخ به یک گویه خاص محاسبه شده است.

جدول ۴- تأثیرگذاری بیمه در ارتباط با سازمان‌های متولی و اطلاع رسانی سریع

بدون پاسخ		تأثیرگذار				بی تأثیر				
درصد	فراوانی	زیاد		متوسط		کم		درصد	فراوانی	
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی			
۶/۱	۳	۵۱/۰	۲۵	۳۲/۷	۱۶	۰	۰	۱۰/۲	۵	ارتباط با سازمان‌های متولی
۱۰/۲	۵	۳۸/۸	۱۹	۲۶/۵	۱۳	۸/۲	۴	۱۶/۳	۸	اطلاع رسانی در هنگام شیوع بیماریهای اپیدمی

جدول ۵- میزان تأثیرگذاری بیمه در کاهش مرگ و میر گوساله‌ها و اطمینان خاطر از کاهش زیان

بدون پاسخ	تأثیرگذار						بی تأثیر			
	زیاد		متوسط		کم		درصد فراوانی	درصد فراوانی		
	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی				
۱۰/۲	۵	۳۰/۶	۱۵	۱۸/۴	۹	۱۴/۳	۷	۲۶/۵	۱۳	کاهش مرگ و میر گوساله‌ها
۲	۱	۴۹/۰	۲۴	۳۰/۶	۱۵	۱۰/۲	۵	۸/۲	۴	اطمینان خاطر از کاهش زیان

جدول ۶- تأثیرگذاری بیمه بر اصول فنی، مدیریتی و بهداشتی در باغ‌های سیب دماوند

بدون پاسخ	بی تأثیر		تأثیرگذار		اصول فنی تولید	
	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی		
۳/۹	۳	۸۱/۸	۱۶۳	۱۴/۳	۱۱	استفاده از سیستم‌های مدرن آبیاری
۵/۲	۴	۹۰/۹	۱۷۰	۳/۹	۳	مبارزه‌ی تلفیقی و بیولوژیکی با آفات و بیماری‌ها
۵/۲	۴	۹۲/۲	۱۷۱	۲/۶	۲	سیستم سم‌پاشی ماشینی
۵/۲	۴	۹۳/۵	۱۷۲	۱/۳	۱	سیستم کودپاشی ماشینی
۵/۲	۴	۹۰/۹	۱۷۰	۳/۹	۳	شناسایی نوع سم و زمان سم‌پاشی بر اساس توصیه‌های کارشناسی
۵/۲	۴	۹۳/۵	۱۷۲	۱/۳	۱	انجام آزمایش خاک
۵/۲	۴	۹۰/۹	۱۷۰	۳/۹	۳	انجام تنک میوه
۵/۲	۴	۹۳/۵	۱۷۲	۱/۳	۱	شناسایی نحوه و زمان هرس بر اساس توصیه‌های کارشناسی
۵/۲	۴	۹۲/۲	۱۷۱	۲/۶	۲	استفاده از کود حیوانی
۵/۲	۴	۸۸/۳	۱۶۸	۶/۵	۵	استفاده از زنبور عسل در دوره‌ی گرده‌افشانی
۵/۲	۴	۹۲/۲	۱۷۱	۲/۶	۲	شخم زمین باغ‌ها در زمستان
۵/۲	۴	۹۰/۹	۱۷۰	۳/۹	۳	ایجاد حصار سبز (باد شکن)
۵/۲	۴	۹۴/۸	۱۷۳	۰/۰	۰	پیوند سر شاخه کاری

مطابق جدول (۷) ملاحظه می‌شود، بیشترین تاثیرگذاری بیمه بر رعایت اصول فنی تولید در بیمه‌گذارانی است که دارای باغ‌های سیب کمتر از ۳ هکتار می‌باشد و هر قدر که اندازه‌ی باغ‌های سیب بزرگ‌تر باشد، میزان اثرگذاری بیمه کاهش و عدم تاثیرگذاری، نمود بیشتری می‌یابد. به‌طوری‌که هیچ‌کدام از بیمه‌گذاران دارای باغ‌های سیب بیش از ۲۰ هکتار، نقش بیمه را در رعایت اصول یادشده موثر تلقی ننموده‌اند. این مساله را می‌توان ناشی از این دانست که باغ‌های بزرگ‌تر معمولاً از مدیریت بهتری برخوردار هستند که همواره رعایت این اصول را مورد توجه قرار داده‌اند. بر اساس نتایج سنجش دیدگاه بیمه‌شدگان باغ‌های سیب (جدول ۸)، ملاحظه می‌شود بیمه تاثیر به‌سزایی در استمرار تولید و ایجاد امنیت خاطر برای باغداران سیب دارد. به‌طوری‌که بیش از ۶۶ درصد از باغداران به این امر اشاره داشته‌اند. همچنین، ۸/۶ درصد از باغداران هیچ نقشی برای بیمه قایل نشده‌اند.

جهت کسب اطمینان از وجود اختلاف معنی‌دار بین دیدگاه‌های مخالف در رابطه با تاثیرگذاری و عدم تاثیرگذاری بیمه بر اصول فنی در باغ‌های سیب، از آزمون ناپارامتری کای‌دو استفاده شده است. مقدار آماره‌ی آزمون برابر با ۶/۳ به‌دست آمد که در سطح یک درصد از لحاظ آماری معنی‌دار بود.

بر این اساس ملاحظه می‌گردد که اختلاف معنی‌داری بین این دو دیدگاه وجود دارد. بنابراین می‌توان بیان نمود که بیمه در رعایت اصول فنی باغ‌های سیب شهرستان دماوند تاثیرگذار نبوده است. به‌منظور بررسی نحوه‌ی توزیع تاثیرگذاری بیمه بر رعایت اصول فنی بر حسب مقیاس‌های متفاوت تولید، باغ‌های سیب شهرستان دماوند بر حسب مساحت باغ به چهار گروه: کمتر از ۳، ۳ تا ۱۰، ۱۰ تا ۲۰ و بیش از ۲۰ هکتار طبقه‌بندی شده است. نتایج حاصل از این بررسی در جدول (۷) فراهم آمده است.

جدول ۷- نحوه توزیع تاثیرگذاری بیمه بر رعایت اصول فنی در باغ‌های مختلف (واحد: درصد)

اصول فنی	کمتر از ۳ هکتار	۳ تا ۱۰ هکتار	۱۱ تا ۲۰ هکتار	بیش از ۲۰ هکتار
سیستم آبیاری	۱۶/۷	۱۴/۳	۱۰/۰	۰
نحوه مبارزه با آفات و بیماری‌ها	۳/۴	۳/۶	۰	۰
سیستم سمپاشی	۳/۴	۰	۴/۰	۰
سیستم کودپاشی	۳/۴	۰	۰	۰
معیار تعیین زمان سمپاشی	۶/۹	۰	۱۰/۰	۰
انجام آزمایش خاک	۰	۰	۱۰/۰	۰
تنک میوه	۰	۷/۱	۰	۰
نحوه و زمان هرس	۳/۴	۰/۰	۰	۰
استفاده از کود حیوانی	۳/۴	۳/۶	۲۰/۰	۰
استفاده از زنبور عسل در دوره گرده‌افشانی	۶/۹	۳/۶	۳/۰	۰
شخم زمین باغ‌های در زمستان	۳/۴	۳/۶	۲/۰	۰
حصار سبز (بادشکن)	۶/۹	۳/۶	۱/۰	۰
پیوند سرشاخه کاری	۰	۰	۰	۰

جدول ۸- تاثیرگذاری بیمه بر موارد مختلف از دیدگاه بیمه شدگان باغ‌های سیب

نظر بیمه شدگان	تعداد فراوانی	درصد
استمرار تولید	۱۱۶	۶۶/۳
افزایش سطح زیر کشت	۱۱	۶/۳
افزایش آگاهی	۵۷	۳۲/۶
رعایت اصول استاندارد تولید	۲۰	۱۱/۴
هیچکدام	۱۴	۸/۶
بدون پاسخ	۷	۴/۰

نتیجه‌گیری نهایی

صندوق بیمه‌ی محصولات کشاورزی علاوه بر نقشی که در کاهش اثرات منفی ریسک در واحدهای کشاورزی داشته، می‌تواند با اعمال ابزارهایی انگیزه‌ی بهبود وضعیت مدیریت و رعایت بیشتر نکات فنی در مدیریت واحد تولیدی را فراهم آورد. نتایج حاصله نشان داد که در مجموع، بیمه در واحدهای دام صنعتی موفقیت بسیار چشم‌گیرتری نسبت به باغ‌های سیب داشته است، ضمن این‌که بخشی از این مساله مربوط به ماهیت باغ، یعنی غیرقابل تغییر بودن بعضی عوامل (مانند نوع واریته) در باغ‌های می‌باشد. نکته‌ی قابل توجه دیگر این‌که تاثیرگذاری بیمه در واحدهای کوچک‌تر دام صنعتی (واحدهای کمتر از ۲۰۰ راس دام) و باغ‌های سیب کوچک‌تر (کمتر از ۳ هکتار) در مقایسه با واحدهای بزرگ‌تر همواره نمود بیشتری داشته است. این مساله را می‌توان ناشی از این دانست که به‌طور معمول، واحدهای بزرگ‌تر نسبت به واحدهای کوچک‌تر از مدیریت بهتری برخوردار می‌باشند.

مشاهده می‌گردد که بسیاری از عوامل فنی و مدیریتی تولید می‌تواند در طول جریان تولید به واسطه‌ی ابزارهای سه‌گانه‌ی مطرح شده از سوی بیمه تغییر یابند، ولی برخی از اصل فنی

و مدیریتی تولید مانند فاصله‌ی کاشت درختان، چنین قابلیت‌ی ندارند و بایستی در بدو تأسیس واحد کشاورزی رعایت گردد. لذا، چنانچه صندوق بیمه‌ی محصولات کشاورزی به دنبال اجرای سیاستی مبتنی بر رعایت اصول فنی تولید باشد، توصیه می‌شود که در خصوص این‌گونه موارد، اطلاع‌رسانی و برنامه‌های آموزشی مختلفی برای کشاورزان تدارک دیده شود.

با توجه به نتایج حاصل از تحلیل مشکلات بیمه‌گذاران سیب و دام صنعتی در رابطه با رعایت اصول فنی، توصیه می‌گردد، در حین عقد قرارداد اطلاع‌رسانی قوی جهت معرفی ابزارهای اجباری و به‌خصوص ابزارهای تشویقی برای بیمه‌گذاران صورت پذیرد؛ تا بیمه‌گذاران با توجه به این ابزارها اقدام به بیمه نمودن و رعایت اصول فنی تولید نمایند.

سپاس‌گزاری

این مطالعه بخشی از طرح پژوهش ملی ویژه‌ی توسعه‌ی کشور می‌باشد که با همکاری صندوق بیمه‌ی محصولات کشاورزی و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور به انجام رسیده است. لازم است که مراتب سپاس‌گزاری از این نهادها به‌عمل آید.

منابع مورد استفاده

- ۱- بی‌نام. ۱۳۸۲. آیین‌نامه‌ی اجرایی بیمه محصول باغ‌های سیب. بانک کشاورزی. صندوق بیمه محصولات کشاورزی. معاونت امور بیمه‌گری و بازاریابی.
- ۲- بی‌نام. ۱۳۸۲. خلاصه شرایط بیمه طرح‌های دام، طیور و آبزیان. بانک کشاورزی. صندوق بیمه محصولات کشاورزی، معاونت امور بیمه‌گری و بازاریابی.
- ۳- بی‌نام. ۱۳۸۲. روش اجرای بیمه طرح‌های دام، طیور و آبزیان. بانک کشاورزی. صندوق بیمه کشاورزی، معاونت امور بیمه‌گری و بازاریابی.
- ۴- ترکمانی، ج. و ب. نجفی. ۱۳۸۲. ارزیابی عملکرد بیمه دام: مطالعه موردی، فصلنامه بیمه کشاورزی، سال اول، شماره دوم: ۲۶-۵.
- ۵- سنجابی، ر.، م. معین، م. و ح. شعبانعلی فمی. ۱۳۸۲. تعیین مهم‌ترین عوامل ریسک‌پذیر در گاوداری‌های صنعتی و عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی بیمه‌گذاران. مجموعه مقالات دومین همایش بیمه کشاورزی، توسعه و امنیت سرمایه‌گذاری، تهران، صفحات ۱۰۰ تا ۱۰۹.
- ۶- منصوریان، ن. ۱۳۸۰. بررسی بیمه واحدهای دامی در استان خراسان، صندوق بیمه محصولات کشاورزی. مجموع مقالات اولین همایش بیمه کشاورزی، توسعه و امنیت سرمایه‌گذاری، تهران، صفحات ۲۶۷-۲۸۴.
- ۷- نجفی، ب. ۱۳۸۲. ارزیابی مالی و تعیین عوامل خطر بیمه دام صنعتی در ایران. مجموعه مقالات دومین همایش بیمه کشاورزی، توسعه و امنیت سرمایه‌گذاری، تهران، صفحات ۸۷ تا ۹۹.
- 8- Barnett, J. and K. H. Coble. 1999. Understanding crop insurance principles: A primer for farm leaders. Agricultural Economics Research Paper, No. 209. Department of Agricultural Economics. Mississippi State University.
- 9- Cochran, W.G. 1977. Sampling techniques. 3rd edition, New York: Wiley.
- 10- Harwood, J., R. Heifner, K. Coble, J. Perry, and A. Somwaru. 1999. Managing risk in farming: concepts, research, and analysis. Economic Research Service, U. S. Department of Agriculture. Agricultural Economic Report, No. 774.
- 11- Skees, J.R. 2000. Agricultural insurance programs: challenges and lessons learned. Workshop on income risk management. Section 4: From Risk pooling to safety nets: Insurance System. OECD. Paris. 15 – 16 May.